

AZERBEYCANDA DÜĞÜN GELENEĞİ VE GELİNLİK MODASI

Wedding Tradition and Bridal Fashion in Azerbaijan

Nigar CALALZADA

Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Ve Moda Tasarımı Bölümü, İstanbul/Türkiye
İstanbul/TÜRKİYE

ORCID ID: <https://orcid.org/0000000250151451>

Prof. Dr. Hülya TEZCAN

Nişantaşı Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Tekstil Ve Moda Tasarımı Bölümü, İstanbul/Türkiye
İstanbul/TÜRKİYE

ÖZET

Azerilerin çoğunluğunun yaşadığı Azerbaycan Cumhuriyeti ve İran Azerbaycan bölgesindeki en önemli aile geleneklerinden biridir. Çok aşamalıdır ve çeşitli zorunlu ayinler ve geleneklerle ilgilidir. Eski Azerbaycan düğünleri, yüzyıllarca süren gelenekleri yansıtır ve önemli maddi maliyetlere ihtiyaç duyar. Azerbaycanlıların düğün törenleri, kız beğenme, elçilik, nişan, kına, dini nikah, düğün, nişan giysisi, kına giysisi, gelinlik modelleri ve diğer geleneklerinden bahsediliyor. Halkın geleneksel kültürünün, bakış açısının, milli manevi değerlerinin incelenmesinde düğün törenlerinin rolü büyüktür. Azerbaycanlılar kendi kültürlerinin özgünlüğünü muhafaza etmeyi başarmışlar. Eski tarihi olan Azerbaycan halkının düğün geleneklerinin orijinal özellikleri bazı öğeler eklemek suretiyle bugün de korunmuştur. Çalışmada düğün törenlerinin halkın geleneksel kültürünün en istikrarlı öğelerinden birini oluşturduğu, onun aracılığıyla halkın örf ve geleneklerinin, milli manevi değerlerinin kuşaklar boyunca aktarıldığı sonucuna varılıyor.

Bu çalışmada Azerbaycan'da Düğün Geleneği ve Gelinlik Modası araştırılmıştır. Makale'de ilk önce evlilik ve düğünlerle ilgili gelenek ve görenekleri halk bilimi ve etnososiyolojik bakımdan inceledik. Evlilik öncesinde, evlilik töreni esnasında çok sayıda adet, uygulama ve bir sıra işlemler vardır. Bunlar evlenecek kişinin eş aday bulması, kız isteme, söz, nişan törenlerinde yapılan işlemler, kına ve düğünde yapılan işlemler, düğün sonrası yapılan işlemler gibi ana başlıklarda toplanabilir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Düğün Gelenekleri, Nişan, Kız İsteme, Kına, Gelinlik Modası

ABSTRACT

It is one of the most important family traditions in the Republic of Azerbaijan, where the majority of Azerbaijanis live. It is multistaged and relates to various obligatory rites and traditions. Ancient Azerbaijani weddings reflect centuries of tradition and require significant financial costs. It is mentioned about weddings ceremonies, embassy, engagement dress, henna dress, bridesmaid dresses and other traditions of Azerbaijanis. The role of wedding ceremonies is great in examining the traditional culture, point of view and national spiritual values of the people. Azerbaijanis have succeeded in preserving the authenticity of their own culture. The original features of the wedding traditions of the people of Azerbaijan, which have an ancient history have been preserved today by adding some elements. In the study it is concluded that wedding ceremonies constitute one of the most stable elements of the traditional culture of the people and through it the customs and traditions of the people national and moral values are transmitted through generations.

In this study, Wedding Tradition and Wedding Dress Fashion in Azerbaijan were investigated. We first studied traditions and traditions related to marriage and wedding in public places in folklore and ethnosociology. There are numerous traditions, and practices before marriage and also during the marriage ceremony. These can be gathered in the main titles such as finding a candidate for a wife or husband, meeting of the families, actions in engagement ceremonies, henna parties and wedding ceremonies, post wedding ceremonies.

Key Words: Azerbaijan Wedding Traditions , Marriage ceremony, Engagement, Henna

1. GİRİŞ

Azerbaycan halkı eski ve zengin bir kültüre, milli manevi değer yargılarına sahiptir. Azerbaycan halkının geleneklerini yansıtan düğün töreni, onun belirgin özellikleri özel ilgi uyandırmaktadır. İhtimam bakımından düğün töreni halkın gelenekli kültürünün en sabit öğelerinden birini oluşturur. Halkın geleneksel kültürünün, bakış açısının, milli manevi değerlerinin incelenmesinde düğün törenleri büyük öneme sahiptir. Düğün törenleri, kız beğenme, elçilik, nişan, kına, dini nikah, düğün ve diğer geleneklerinden oluşmaktadır. Azerbaycan da düğün törenleri oldukça ilgi çekmektedir. Törenler halkın milli manevi değerleridir. Aynı zamanda içerisinde başka değerleri de içine almaktadır. Azerbaycan halkı ulusal hareketlenme dönemini Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin parçalanmasından sonra yaşamıştır. Sovyet mekanının diğer cumhuriyetlerinde olduğu gibi Azerbaycan'da da 70 yıl Sovyet yönetimi içerisinde halkın ulusal gelenekleri "geçmişin kalıntısı" bahanesi ile tam olarak kaldırılmak istenmiştir. Bu durumda Azerbaycanlılar kendine has kültürlerini korumayı başarmışlardır.(akt.Nuruzade.Ş.,2018)

Milli değerlerimizden olan adet-ananeler, gelenek ve görenekler, inanç sistemleri, bayramlar ve merasimler, her bir halkın etnik yapısının manevi yönden ne kadar zengin olduklarını ve köklü bir tarihe sahip olmalarını göstermektedir. Bu geleneklerden biri de evlilik dir. Evlilik, iki insanın, din, kültür, coğrafya, ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi şartlara bağlı olarak değişen çeşitli inanış ve uygulamalar çerçevesinde bir araya gelerek yuva kurmalarınıdır. Geçiş döneminin ikincisini oluşturan evlenme, aile kurumunun oluşmasındaki işlevi, neslin devamı, ayrıca sosyal hayatın düzen ve istikrarındaki rolü nedeniyle evrensel bir nitelik taşımaktadır (Salih; Altuncu, 2014: 234).

Doğu Anadolu ve Azerbaycan Türkleri'nin düğün gelenekleri de benzerlikler göstermektedir. Yaşayan düğün gelenekleri Türk halkının, toplumun temelini oluşturan ailenin meydana gelmesi için atılan ilk adıma verdikleri önemi göstermektedir. Düğünler bir çırpıda yapıp bitirilmez. Düğünün başlangıcı ve bitmesi arasında birçok törenler yapılır ve bu törenlerde uyulması gereken kurallar vardır. Evlilikle ilgili yapılmış çalışmaların bir kısmında, konu genellikle evlenme/ evlilik öncesi, evlenme/evlilik ve evlenme/evlilik sonrası şeklinde üç bölüm olarak incelenmektedir. Bilindiği gibi ülkemizde görücü usulüyle evlenme, kız kaçırma, beşik kertme evliliği, berder evliliği (berdel), ölen kardeşin karısıyla evlenme (levirat evlenme), baldızla evlilik (sorarat evlilik) gibi evlenme biçimleri bulunmaktadır.

2. AZERBEYCAN DÜĞÜN GELENEKLERİ

2.1. Azerbeycan Düğün Öncesi Gelenekleri

Milli değerlerimizden olan adet-ananeler, gelenek ve görenekler, inanış felsefesi, merasimler ve bayramlardır. Her bir halkın etnik yapısının manevi yönden ne kadar zengin ve köklü bir tarihe sahip olduklarını göstermektedir. Bu geleneklerden biri de evliliğdir. Evlilik, iki insanın, din, kültür, coğrafya, ekonomik durum, eğitim düzeyi gibi şartlara bağlı olarak değişen farklı inanış ve uygulamalar çerçevesinde bir araya gelerek aile kurmalarınıdır. Geçiş döneminin ikincisini oluşturan evlenme, aile kurumunun oluşmasındaki işlevi, neslin devamı, ayrıca sosyal hayatın düzen ve istikrarındaki rolü sebebiyle evrensel bir nitelik taşımaktadır. (Salih; Altuncu, 2014: 234).

Halkın gelenek ve göreneklere düğün törenleri aracılığı ile milli manevi değerlerini kuşaktan kuşağa geçmektedir. Ayrıca tarihin ve toplumun gelişme seviyelerine göre, bilhassa dini inançlar ve ideolojilerine bağlı olarak bazı değişimlere de maruz kalmıyor. Sovyet halkında eski etkenler yaygındır. Sovyet hakimiyeti dönemi içinde Azerbaycan'da halkın milli manevi değerleri ve düğün tören ve geleneklerin de çok fazla değişiklikler olmuştur. Sovyet cumhuriyetlerinde genel Sovyet kültürünün oluşturulması ile beraber aynı zamanda politikalar uygulandı. Farklı dönem tarihlerinde, farklı kültürlere sahip olan milletlerin genel olarak Sovyet ideolojisi kapsamında ulusal etnik kültürlerle genel Sovyet kültürlerinin değiştirilmesi bekleniyordu. Düğün törenlerinin yeni ideolojiye uygun propagandası geleneksel düğün törenlerinde bir takım radikal değişikliklere sebep oldu. Kırmızı düğünler XX.yy. 20- 30'uncu dönemlerinde (Bolşevik düğünleri) ile komsomol düğünleri direk ürerimde organize edilmekteydi. Ayrıca dini nikah yapılmıyordu. Bakü de bu tarz düğünlerden biri Teğmen Ümit adına fabrika kulübünde düzenlenmiştir. Komünistlerin düğüne katılımı ile devlet nikahı bittikten sonra ideolojik içerikli sinema izletilmiştir. ("Bakı fehlesi", 1925, 1935).

Doğu Anadolu ve Azerbaycan Türkleri'nin düğün gelenekleri de benzerlikler göstermektedir. Yaşayan düğün gelenekleri Türk halkının, toplumun temelini oluşturan ailenin meydana gelmesi için atılan ilk adıma

verdikleri önemi göstermektedir. Düğünler bir çırpıda yapıp bitirilmez. Düğünün başlangıcı ve bitmesi arasında birçok törenler yapılır ve bu törenlerde uyulması gereken kurallar vardır. Evlilikle ilgili yapılmış çalışmaların bir kısmında, konu genellikle evlenme/ evlilik öncesi, evlenme/evlilik ve evlenme/evlilik sonrası şeklinde üç bölüm olarak incelenmektedir. Bilindiği gibi ülkemizde görücü usulüyle evlenme, kız kaçırma, beşik kertme evliliği, berder evliliği (berdel), ölen kardeşin karısıyla evlenme (levirat evlenme), baldızla evlilik (sorarat evlilik) gibi evlenme biçimleri bulunmaktadır.

Resim 2.1. Azim Azimzade'nin "Düğünde Kadınlar" isimli 1930 yılına ait resmi

2.1.2. Nikah

2.1.3. Levirat Evliliği: Levirat evlilik, abinin ölmesi üzerine, ölen kişinin erkek kardeşinin dul kalan eşi; yani yengesi ile evlenmesiyle meydana gelir.

2.1.4. Sorarat Evliliği: Soararat evlilik, ölen ablanın yerine kız kardeşi ile evlenmesiyle gerçekleşir.

2.1.5. Berder (Berdel) Evliliği: Hakkari yöresinde "Kepir", Denizli, Aydın yörelerinde "deşik yapma", Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu'da da "Berder" (Berdel) olarak adlandırılan tercihli evlilik türleri içinde konu edineceğimiz berder evliliği, evlenecek iki erkeğin, evlilik çağındaki kız kardeşlerini birbirleriyle değiştirme biçiminde gerçekleşir.

2.1.6. Beşik kertme, (Göbek kesdi): İki aile arasındaki iyi ve sıkı ilişkiyi daha da güçlendirmek için birbirlerinin çok küçük kız ve erkek çocuklarını bazen bebeklerini, ileride evlendirmek üzere sözleşmeleri yada nişanlamalarıdır. Eskilerin yaptığı bu uygulama Nahçıvanda günümüzde yoktur. (Beşikçi, 1969: 163).

3. KIZ BEĞENME VEYA EŞ SEÇİMİ

Evlenme ile ilgili gelenekler önce kızı beğenmeden yani eşin seçilmesinden başlar. Genel olarak ilk adım erkekler tarafından atılır. Kızların eş seçimi şansı yoktur. Geçmiş yıllardaysa sadece bazı durumlarda evliliklere karşı çıka biliyorlardı. Geçmişte eş seçimi öncelikle erkeğin anne-babasının, ablasının öncülüğünde yapılmaktaydı. Günümüzde ise erkeğin kendisi bu işi üstelenir.

Nahçıvan yöresinde geçmiş dönemlerde kızlar küçük yaşlarda evlendiriliyorsa (14 yaş), günümüzde kızların evlendirilmesi 18 yaş ve üzerinde görülüyor. Erkekler ise 20-28 yaş arasında evlenmektedir. Evlenme çağına gelen genç, bu isteğini ailesine dolaylı yollardan ifade ettikten sonra, erkek tarafı oğullarına ve aileye uygun bir kız bulma arayışına başlamaktadır. Nahçıvan yöresinde kız ve damat aileleri arasındaki ilişkileri kuran aracı, Paluda ise görücü (kız bakma) olarak bilinmektedir. Kız beğenildikten sonra elçiliğe yani kız istemeye (dünürçülük) giderler. Nahçıvanda kız evine gitmek için önce kız evinin izni alınır. Kız ailesi bunu kabul etmezse o yörenin en çok sözü geçen kişileri dünürçü olarak giderler. Anadolu'da hemen-hemen yörenin her yerinde kız istemeye ailenin büyükleri gider. Damat adayının annesi, babası, dedeleri ve nineleri kız istemeye giderler. Onlar kızın ailesine kendi aileleri ve çocukları hakkında bilgi verirler. Elçilerin ilk ziyaretinde kız tarafı taliplere kesin bir cevap vermez. Birkaç defa bu durum tekrarlandıktan sonra, kız evi yeterince düşündükten sonra olumlu cevabı oğlan tarafına bildirir. Kız tarafı kızı oğlana vermek istemediği halde Nahçıvan yöresinde "bizim kızımız yaşca oğlunuzdan küçükdür", "sizin bizden istediğiniz bizde yoktur" ve ya "biz kızımızı okutacağız" gibi olumsuz cevaplar

verilmektedir. Aksi taktirde karar verilirse söz kesilir ve nişan için danışıklar başlanır. Palu da ise bu görev önce erkek tarafından kadınlara, sonra erkeklere düşmektedir. Palu'da damadın erkek akrabaları kızı istemeye giderken çay, şeker ve "dil bağı" (kıymetli hediye) götürürler. Elçilik Palu yöresinde "söz kesme" Nahçıvan yöresinde ise "söz alma", "he" alma denilir. "Söz kesmeye", "söz almaya" Nahçıvanda damat adayını gitmez. Nahçıvan bölgesinde kızın razılığını aldıktan sonra "şirin çay" ve şerbet içerler. Evlilikle ilgili şerbet içme geleneği geniş yayılmış geleneklerdendir. Şerbet özellikle kırmızı renkte hazırlanır. Şerbet, yüzükler takılıp söz kesildikten sonra içilmektedir. Nahçıvan yöresinde bu gelenek "şirin çay dağıtma" adı ile bilinmektedir. Paluda "dil bağı" hediyesi de var. Bu adet Nahçıvanda yapılmaz. Kızın razılığı alındıktan sonra nişan günü tayin edilir ve o gün kızın parmağına nişan yüzüğü takılır. Bu gelenek nişan adlanır. Sonra kız ve erkek tarafları düğün hakkında konuşurlar. Düğün öncesi başlık parası aileler arasında konuşulur. Nahçıvan yöresinde artık başlık parası adeti neredeyse yok denecek kadar az görülmektedir. Nahçıvan yöresinde geçmiş yıllarda erkek tarafı kız tarafına "süt pulu" dedikleri bir miktar para kızın annesine verilmekteydi.(Asef.O..)

Halk arasında "kız beğenme", "kız görme" geleneği düğün törenlerinin ilk aşamalarındandır. Çoğunlukla erkeğin ailesi kızı düğün ve yas törenlerinde, hamamda görür, beğenir, daha sonra akrabalarından onunla ilgili bilgiler alır. Eskiden köylerde kızlar ekseriyetle çeşme başında beğenilmiş. Erkeğin ve aileleri kendi aile değerlerine cazip erkek ya da kız ile akraba olmayı tercih ederlerdi. Erkeğin annesi veya kız kardeşi tarafından kızın hamamda beğenilmesi geleneğine XX yüzyılın 50-60'lı yıllarına değin Bakü'de rastlanmaktadır. Ama bu erkeklerin kendi seçimi olmadığı anlamına gelmemektedir. Akraba-komşu çocukları ile küçük yaşlarından bir yerde büyüyen ve ergenlik çağına ulaşan erkekler daha sonra bu kızları sevip onlarla evlenirlermiş. Kız beğenmenin diğer türü de "beşik kesme" veya "göbek kesme" geleneğidir. Yakın arkadaş ya da akraba aileler halk arasında mevcut olan "göbek kesme" (beşik kertme) geleneğine doğrusu çocuklarını bebekliklerinden itibaren nişanlı ilan edilmektedir. Bilindiği gibi, burada da başlıca tercihler ailelere ait olurdu. Çoğu zaman yeni doğan çocuk yetkinlik çağına erişince akraba ya da arkadaşın çocuğu ile evleneceğini açıklanıyor ve erkekle kız da bu durumda deyimli, yani nişanlı bilinirdi.

Bu gelenek yalnızca Azerbaycan'da değil diğer Türk kökenli halklarda da şimdiye kadar görülmüştür. Kitab-ı Dede Korkut destanında yukarıdaki gelenek böyle açıklanmıştır: "Baybican Bey dedi: "Beyler, siz şahit olun, Allah Teala bana bir kız verse, Bayböre Beyin oğluna göbek kesme adahlı olsun!" (Kitabi-Dede Korkut, 1962: 150).

3.1. Küçük Elçilik Geleneği

Kız beğenme'den sonraki aşama küçük elçilik geleneği gerçekleşmektedir. Küçük elçiliğe çoğu zaman yalnızca kadınlar - erkeğin annesi, anneannesi, teyzesi ve diğer akraba kadınlar gitmektedir. Kadınlar ziyaretlerinin sebebini açıklayarak kız tarafının görüşlerini alıyorlardı. Buna da "ağız aramak" (kız evinin fikrini öğrenmek) denmektedir. Tabi ki kız tarafı derhal bir söz söylemeden evin erkekleri ile bu konuyu konuşacaklarını söylüyorlardı. Anlaşmaya varıldığı takdirde kız evine haber yolluyorlardı. Geleneğe uygun olarak kız tarafı kendi onayını ilk görüşmeden sonra söylemezdi. Günümüzde özellikle Bakü'de erkek tarafı kız tarafının rızasını öğrendikten sonra evine elçi yollamaktadır.

3.2. Büyük Nişan Geleneği

Bakü'de elçilikten sonraki sürecin bir yıl sürebileceğine ve bu süre içinde kız evinin çeyizi hazırladığına ilişkin bilgilere ulaşılmaktadır. Bir yıl içinde yaz, sonbahar, bahar dönemleri, Nevruz Bayramı'nda gelin için bayram hediyeleri, yemiş ve yeni mahsul gönderilmektedir. Kurban Bayramlarında ise kız evine koyun alıp yollanmaktaydı. Oğlan evinin borcu olduğunu, kız babasının evinde olduğu sürece giysilerini alıp göndermek damat tarafın borcuydu" (Sarabski, 2006: 93).

Az görülmesine rağmen nişan dışında belge yapıldığı durumlarda olmaktadır. Kızın herisinin verildiği, ama bazı durumlardan dolayı düğün yapılamadığı dönemlerde kız tarafına nişan yüzüğü (buna hatircemlik yüzüğü de denir), bir baş örtüsü ve tatlı yollanırdı. Yüzüğün sembolik anlamı sonsuzluktur, baş örtüsü ise kızın nişanlandığı kişiye tam "bağlandığına" işaret etmektedir. Tatlı ise ilişkilerin tatlı olması dileğini amaçlardı. Ayrıca erkek tarafından gelen adamlar keselerine uygun şekilde kız ve yakın akrabaları için honça da türlü hediyeler getirirler. Böylelikle bundan sonra kız nişanlı bilindiği için başka bir aile ile akraba olmayı düşünmesi mümkün değildir. (elçilik yapmaya) ve kız artık o oğlanın "namusu" olarak görülüyordu. Azerbaycan'ın diğer kesimlerde, bilhassa Bakü'de yirminci yüzyılda belge küçük nişanda ya

da heride takılıyordu. Erkek tarafı kıza taşlı yüzük getirir ve böylece kız herili bilinmektedir. (Sarabski, 2006: 34).

Resim: 2.2. Gelinin Omuzlarına kırmızı bir fular atmak Azerbaycan'da bir nişan geleneğidir.

3.4. Kına Yakıtı Töreni

Halkın eski dönemlerden bugüne kadar koruyup kolladığı zengin ve renkli düğün törenlerinden biri de “kına yakıtı” törenidir. Bu törende yalnızca kadınlar ve kızlar davet edilmektedir. O gece gelinin eline, ayaklarına kına sürdükten sonra törene gelen kızlar, gelinler de gelinin kınasından ellerine yakarlardı. Bu törende şaka nitelikli, mizah ve çeşitli oyunlar gösterilmektedir, Gecedden sabaha kadar süren töreni neşeli bir atmosfer kaplamaktadır. Eski görüşlere göre, kına gecesinden itibaren gelinin saadeti - mutlu günleri başlardı (Azərbaycan etnoqrafiyası, 2007: 415). Masallı bölgesinde kına yakıtı törenine kız başı denilmektedir. Kırmızı elbise, ele kına yakmak halk arasında sevinç ve mutluluk sembolü olarak kabul ediliyor. İlginç gerçeklerden biri de “bir zamanlar Azerbaycan'da nişanlı erkek ve kızların bilinmesi için kırmızı renkli kıyafetler giymiş olduklarıdır. Erkek tarafından kız için kırmızı renkli elbise götürülmüş, kız da nişanlısı için kırmızı renkli gömlek öreerek yollarmış. (Azerbaycan Etnoqrafiyası, 2007: 429).

Resim 2.3 Azerbaycan'da Kına Gecesi Töreninden Bir GörSEL

3.5. Kebin Kesme Töreni

Düğün törenlerinin bir sonraki aşaması “kebin kesme” törenidir. Düğünden önce mutlaka dini nikah (kebin) kıyılması gerekmektedir. XIX yy. sonu XX yy. başlarında nikah düğünden önce camide hoca tarafından kıyılır. Törende çoğunlukla erkek ve kız tarafından iki kişi adam (avukat) ve diğer kişiler de yer alır. Kızın avukatı kızın nikahı kabul ettiğini hocaya söylerdi ve erkek tarafından belirlenmiş sayıda altın para talep edilmektedir. Daha sonra hoca Fatıha-hayır nikâh duasını okur ve nikah kıyardı. Kebinde altın paranın, yani mehrin miktarı yazılıyordu. Nitekim boşanma gerçekleştiği takdirde erkek nikah kağıdında belirtilen altın parayı kıza vermek zorundadır. Kebin çoğunlukla kız evinde kıyılır ve damat taraftan gelmiş birkaç yaşlı erkek ve kızın ailesi için nikâh sofrası kurulmaktadır. (Quliyeva, 2011: 26).

Resim 3.5. Azerbaycan Ulusal Tarih Müzesi' Geleneksel Azeri Giysisi

3.6. Azerbaycan Düğün Sonrası Gelenekleri

Düğünden sonra üç gün zarfında kızın annesi gelin ve damat için yemek gönderiyor. Yemekler gutap, kavurma, kuymak, fisincanlı, düşbere pilav gibi yemeklerden oluşmaktadır. Düğünden bir hafta sonra hafta hamamı düzenleniyor. Yakınlar damadın evine davet ediliyor, yemekler yapılıyor, sofralar kuruluyor. Gelinin ve damadın annesi geline ve damada hediyeler veriyor. Mecliste sadece kadınlar yer alıyor. Genellikle aynı gün gelini hamama götürüyorlardı. Kullanılacak her şeyin yenisi alınır. Hamamda misafirler de yıkanır. Üze çıktı töreni hafta hamamından sonra yapılıyordu. Üze çıktı töreninde geline damadın ailesi tarafından yüzük hediye verilir. Düğünden bir ay sonra istenilen vakit damadın ailesi gelinin ailesini, daha sonra gelinin ailesi onları misafir çağırıyor, “ayakaçtı” yapıyorlardı. “Ayakaçtı” zamanı gelinin ailesi kızlarına halı ve diğer hediyeler veriyor (Quliyeva, 2011: 34)

4. AZERBAYCANDA MODA

19. yüzyıl Azerbaycan millî kadın kıyafetleri iç ve dış giyimlerinden oluşmakta, her ikisi de omuza ve bele giyilenler olarak ayrılmaktadırlar. Yöresel erkek kıyafetlerine dönemin siyasi - iktisadi olayları az da olsa etkisini göstermiştir. Azerbaycan'ın Yakın Doğu'nun başlıca ipek üretim merkezi olması kıyafetlerin ipek kumaşlardan yapılmasına imkân sağlamıştır. XIX. yüzyıl Azerbaycan kıyafetlerini incelediğimiz zaman, giysilerin hepsinin elle dikildiğini görüyoruz. Kadın kıyafetleri erkek kıyafetlerine göre daha zevkli, o günkü moda uygun ve süslü hazırlanırdı. XIX. yüzyılın sonları Azerbaycan millî kıyafetlerinin zamanla değişmesine ve kaybolmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni, sade biçimli, süslü olmayan kıyafetler yavaş yavaş gündelik kullanımda yaygınlaşarak kentlerde, sonra da köylerde millî giyimlerin bütünlükle kaybolmasına sebep oldu. Zamanla sadece millî bayramlarda giyilen giysiler, günümüzde müzelerde sergilenerek genç kuşakların kıyafet kültürümüzle ilgili bilgi edinmelerine yardımcı olmaktadır. Bu kıyafetler zengin Azerbaycan giyim - kuşam kültürünün zenginliğinin ifade aracıdır. (Mammadova, A.)

Azerbaycan'da yaşayan insanlar ülkenin coğrafi konumu, iklim şartları ve verimli topraklarını değerlendirerek diğer uğraşların yanı sıra dokumacılığı da geliştirmişlerdir. Eski dönemlere ait Azerbaycan kıyafetlerinin araştırılmasında Gobustan'daki kayaların üzerinde çizilmiş resimler, Heseli, Ziviye ve Töyretepe kazılarında çıkan bıçak sapı, tunç kemer üzerindeki insan figürleri, dokuma materyallerinin izleri bize M.Ö. bu topraklarda yaşayan insanların giysileriyle ilgili ipuçları vermektedir. Bakü'de

Azerbaycan Devlet Tarih Müzesi'nde ve Azerbaycan Devlet Halçacılık ve Halk Tatbiki Sanatı Müzesi'nde, Lenkeran Devlet Tarih Müzesi'nde (Azerbaycan), Tiflis Devlet Tarih Müzesi'nde (Gürcistan), Azerbaycan'ın yöresel milli giysileri bulunmaktadır. İnsanları örtünmeye veya giyinmeye iten sebeplerden biri biyolojik, diğeri inanışlara dayalı ve dinsel, üçüncüsü ise güzel görünme, beğenilme veya farklı olma duygusudur. Bunlardan hangisinin diğlerinden daha önemli olduğu, kullanıldıkları ortam, iklim, ekonomik durum ve sosyal olaylarla yakından ilgilidir. 19. yüzyıl Azerbaycan millî kadın kıyafetleri iç ve dış giyimlerinden oluşmakta, her ikisi de omuza ve bele giyilenler olarak ayrılmaktadırlar. Yöresel olarak kullanılan erkek kıyafetlerine dönemin siyasi-iktisadi olayları az da olsa etkisini göstermiştir. Azerbaycan'ın Yakın Doğu'nun başlıca ipek üretim merkezi olması kıyafetlerin ipek kumaşlardan yapılmasına imkân sağlamıştır. Ülkenin Nahçıvan yöresinde pamuk ve yün dokumacılığı da gelişmiştir. Azerbaycan'da üretilen brokar, tirme, tafta, atlas, diba, kadife patiska gibi kumaşlar yurtdışına ihraç edilmekteydi. 19. yüzyıl kadın giyimlerinde kıyafeti giyenin kendini rahat hissetmesi ikinci, gösterişin ilk sırada yer aldığını görüyoruz. Gösterişe önem verildiğinden kullanılan renkler çok önemliydi. Doğal boyalarla renklendirilen dokumalara değer verilir ve daha çok tutulurdu. 19. yüzyılda kumaşlardaki motifler ağırlıklı olarak baskı ve nakış teknikleri ile yapılıyordu. Kıyafetlerin ayrılmaz parçası olan altın, gümüş ve değerli taşlardan hazırlanmış takılar form ve imalatı bakımından çok önemlidir. Takıları dört grupta incelemek mümkündür: boyun, kol ve parmağa takılanlar, baş için kullanılanlar ve kıyafetlere takılanlar. Millî kıyafetler, başlık, ayakkabı ve terlikle tamamlanırdı. Ayağa yün ve ipek ipliklerle örülmüş çoraplar giyilirdi. (E. Rasim., 1997).

4.1. Erkek Kıyafetleri

Yöresel olarak kullanılan erkek kıyafetlerine dönemin siyasi-iktisadi olayları az da olsa etkisini göstermiştir. Bu dönemde üst giyim olarak uzun kollu, bedene oturan çuha giyinilirdi. Çuha kalın kumaşlardan dikilirdi. Giyen şahsın yaşından asılı olarak çuhanın rengi ve uzunluğu farklı olurdu. Gençler açık renkte ve kısa boylu çuha giyinirlerdi. Çuhanın altına uzun, kaliteli yünden dokunmuş şalvar giyilirdi. Azerbaycan'ın iklimi soğuk olan dağlık bölgelerinde üst giyimi olarak kürk giyilirdi. Bu kürkler kuzu derisinden olup yünlü tarafı içe doğru, kenarları işlemeli olurdu. En güzel kürkler Şuşa, Şeki ve Garabağ'da dikilirdi. İran'dan getirilmiş Horasan kürkleri de çok ünlüydü. Çuhanın, abanın veya kürkün altından uzun, dar kollu ve bedene oturan arkalık giyilirdi. Zenginlerin giydikleri arkalıklara altın ve gümüş ipliklerle işlemler yapılırdı. Ön tarafı ipekli ve diğeri kumaşlardan yapılmış düğmelerle iliklenir, üstüne belden ince kemer ya da kuşak sarılırdı. Başa, yüksek, kenarı yukarı katlanmış külâh (başlık), deriden dikilmiş papak veya börk giyinilirdi.

Azerbaycan millî kıyafetleri model ve süsleme zenginliğinin yanı sıra kumaşları ile de dikkat çekmektedir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre, 17.yüzyılda Azerbaycan Yakın Doğu'nun başlıca ipek üretim merkezi olmuştur. Şirvan, Şamahı, Şeki, Şuşa gibi şehirlerin başlıca ipek üretim merkezleri olması, kıyafetlerin de çeşitli ipek kumaşlardan yapılmasına imkan sağlamıştır. İpek üretiminin yanı sıra Nahçıvan'da pamuk dokumacılığı ve yün dokumacılığı da gelişmiştir. İç giyiminde ipekli kumaşları tercih eden zengin kesimin aksine halk keten ve pamuklu kumaşları tercih ediyordu. Azerbaycan'da 17. yüzyılda tekstil üretiminde başlanan uzmanlaşmanın daha sonraki yüzyıllarda da devam ettiği görülmektedir. Burada üretilen atlas, tafta, brokar, muslin, tirme, kadife, dibâ, patiska gibi kumaşlar yabancı ülkelere de ihraç edilirdi. Kadın elbiseleri çoğunlukla ipek, tirme ve kadife kumaşlardan, erkek giysileri çoğunlukla yün kumaşlardan yapılırdı. Atlas, tafta, brokar, kadife gibi kumaşlar, teknik adı ile adlandırılmışlardır. (Ş. Ahmet., 1999)

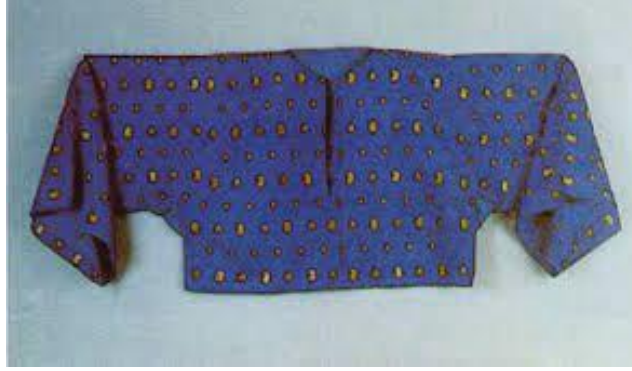
4.2. Motifler

XIX. yüzyılda kumaşların üzerinde kullanılan motifler ağırlıklı olarak baskı ve nakış teknikleri ile yapılıyordu. Azerbaycan'ın Nahçıvan, Gence, Şamahı, Şeki, Şirvan gibi bölgelerinde ahşap kalıplarla yapılan baskı tekniği çok gelişmiştir. Ahşap baskı kalıpları ceviz ağacından olup, motifin formuna ve büyüklüğüne göre düzeltilirdi. Bu tür baskı kalıplarında bitkisel ve geometrik desenlerin yanında kuş, hayvan ve insan tasvirlerine de rastlamak mümkündür. Bu motifler günümüzde Şeki, Gence gibi yerlerde yapılan keleş yılar da kullanılmaktadır. "Buta" ve tavus kuşu motiflerinin yanı sıra çiçek, gül, yaprak, tepelik ve madalyonlar da kullanılan motifler arasındadır. Dokuma ve işlemlerde kullanılan motiflerden biri de spirallerdir. Azerbaycan kumaşları desenlerine göre üç grupta toplanabilir; yazılı kumaşlar, motiflerle bezenmiş kumaşlar ve konusu olan kumaşlar. Yazılı kumaşlar : Bu tür kumaşların üstüne Kuran'dan alınmış ayetler, Doğu şairlerinin şiirleri gibi yazılar yazılırdı. (Nakış Sanatı Ustaları 2005)

4.3. Motiflerle bezenmiş kumaşlar

Bitkisel ve geometrik motifler kullanılarak yapılan dokuma kumaşlar Azerbaycan dokumacılık kültüründe çok önemlidir. Konusu olan kumaşlar : Bu tür kumaşların üzerinde belli bir konu, bir sahne anlatılırdı. Örneğin, Fransa Dekoratif Sanatlar Müzesi'nde sergilenen kumaşın üzerinde "kızılbaş" kıyafeti giymiş bir atlı elinde kemendi ile yakaladığı birisi ile tasvir edilmiştir. Esir alınmış şahsın giyimi, başındaki arahçın'ı, çizgili halat'ı ve etnik yüz hatları ile Orta Asya'ya ait olduğu görülür. Bu tip kumaşlarda tasvir edilen sahneler o dönem giyim - kuşam kültürü ile ilgili bilgi edinmemize yardımcı olur. (A. Uğurlu ., 1997).

Resim 4.1: Azerbaycan Halçası ve Halk Tatbikî Müzesi'nden 7498 envanter numaralı ,19. yy. kayıtlı üst köynek.

Resim 4. 2: Azerbaycan Halçası ve Halk Tatbiki Sanat Devlet Müzesinden 19.yy ait cepken.

4.2. Kadın Kıyafeti

Resim : 4.3. Arkalık ve Tuman

Resim 4.4 : Garabağ yöresi kadın kıyafetleri

5. Azerbaycan'da Nişan ve Kına Gecesi Giysileri

Resim: 5.1

Resim: 5.2.

6. AZERBAYCAN'DA DÜĞÜN MERASİMİ

Azerbaycan'da düğün merasimleri geçmişte günümüze kadar gelenek ve göreneklerini korumaya devam etmektedir. Aşağıda paylaştığımız fotoğraflar tamamen Azerbaycan'da doğup büyümüş kişilerin düğün törenlerinden alınmış ve makalemize yerleştirilmiştir. Gelin almaya giderken arabanın üzerine oyuncak bebek figürü yerleştirilir ve araba süslenirdi. Gelin evden çıkartılırken büyük bir kalabalık toplanır. Gelinin belinde bekaretliği temsil eden kırmızı kurdela bağlanır. Gelin evden çıkarken yüzü yere bakar. Gelin beyin evine geldiğinde önünde kurban kesilmektedir.

Resim: 6.1. Damat evinden çıkıp, gelin alma töreni

Resim: 6.2. Gelinin bey evine geldiğinde kurban kesilmektedir. Bu gelenek günümüzde halen devam etmektedir.

7. SONUÇ

Çalışmamızda Azerbaycan'da Düğün Geleneği ve Gelinlik Modası incelenmiştir. Azerbaycan'da düğün öncesi gelenekler, düğün, kına gecesi, nişan ve geleneksel kıyafetler moda etkisinden bahsedilmektedir. Azerbaycan düğünleri yüzyıllarca devam eden gelenek ve adetleri yansıtmaktadır. Azerilerin büyük çoğunluğu Azerbaycan Cumhuriyeti ve İran Azerbaycan bölgesindeki en önemli aile geleneklerindedir. Azerbaycan halkının gelenek-görenek kültürlerinde düğün törenlerinin rolü büyüktür. Azerbaycan halkı düğün geleneklerini günümüze kadar korumaya başarmıştır.

Halkın tarih boyunca oluşan milli manevi değerleri- dini inançları, aile değerleri, misafirperverlik gelenekleri, etiket kuralları, yemek kültürü, folkloru, müziği, dansları, nişan kıyafetleri, kına gecesi kıyafet modelleri ve gelinlik modelleri düğün törenlerine yansımıştır. Böylece düğün törenleri halkın bakış açısı, kültür, genellikle, gelişim tarihi hakkında bilgi vermektedir.

Azerbaycan'ın Yakın Doğu'nun başlıca ipek üretim merkezi olması kıyafetlerin ipek kumaşlardan yapılmasına imkân sağlamaktadır. Ülkenin Nahçıvan yöresinde yün ve pamuk dokumacılığı da gelişmiştir. Azerbaycan da üretilen atlas, tafta, brokar, muslin, tirme, kadife, dibâ, patiska gibi kumaşlar yabancı ülkelere ihraç edilirdi. 19. yüzyıl kadın giyimlerinde kıyafeti giyenin kendini rahat hissetmesi ikinci, gösterişin ilk sırada yer aldığı görüyoruz. Gösterişe önem verildiğinden kullanılan renkler çok önemliydi. Doğal boyalarla renklendirilen dokumalara değer verilir ve daha çok tutulurdu.

KAYNAKÇA

Aydın. Uğurlu., (1997) Sanatsal Dokumalar , Art Dekor , Korasyon ve Sanat Dergisi

Asef. Oruçova ., Evlenme Gelenekleri: Palu ve Nahçıvan Yöresi Üzerine Bir Araştırma

Azərbaycan etnoqrafiyası. Üç cildə. III cild. Bakı, "ğərq-Qərb", 2007 Kitabi-Dədə Qorqud. Bakı: AzərənəGr, 1962.

Nurzade.Ş., 2018 Milli Manevi Değeri Olarak Azerbaycanlıların Geleneksel Düğün Töreni

"Bakı fəhləsi", 1925, 1 oktyabr, № 223

BEŞİKÇİ, İsmail (1969). Dou Anadolu'nun Düzeni. E Yayınları, Ankara

Quliyeva, S. (2012). Azərbycanda yaşayan azsayly xalqların adət və ənənələrinin təbliğində kitabxanaların rolu: metodik vəsait. Bakı: M.F.Axundov adına Azərbycan Milli Kitabxanası.

Nakış Sanatının Ustalarının İmzaları, Azerbaycan Dünyası, Azerbaycan Kültür ve Dayanışma Derneği (2005)

Sarabski, Hüseyinqulu. Köhnə Bakı. Bakı: ğərq-Qərb, 2006.

Quliyeva, S. (2012). Azərbycanda yaşayan azsayly xalqların adət və ənənələrinin təbliğində kitabxanaların rolu: metodik vəsait. Bakı: M.F.Axundov adına Azərbycan Milli Kitabxanası.

Mahmudov, Y; Ağayev, İ ve başgaları. (2004)Azerbaycan Xalq Cumhuriyeti Ansiklopedisi

Efendi.Rasim., 1997 Dünyamalyeva, Sabire, 1997 Azerbaycan Giyimleri, Azerbaycan Neşriyatı, Bakı